

Νομική ορολογία του Δικαίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην Ελληνική, την Λιθουανική και την Λεττονική: ο αναλογικός κανόνας, η ορολογική ισοδυναμία και τα σχετικά μεταφραστικά ζητήματα

Παναγιώτης Γ. Κριμπάς

Περίληψη

Ο στόχος της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης οδήγησε και οδηγεί στην ανάγκη δημιουργίας νέων νομικών όρων και/ή στην επέκταση του σημασιολογικού πεδίου ήδη υπαρχόντων για την κάλυψη εννοιολογικών κενών που προκύπτουν από την ανάδυση και την χρήση νέων νομικών εννοιών στο Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Μετά την υπογραφή της Συνθήκης του Μάαστριχτ την 7η Φεβρουαρίου 1992 αυτή η ανάγκη εκδηλώθηκε ακόμη εντονότερα λόγω νέων όρων και νέων χρήσεων ήδη υπαρχόντων. Ωστόσο, ένα γεγονός που θα αποκαλούσαμε «έκρηξη ορολογι(α)κής βόμβας» στην νομική γλώσσα ως φαινόμενο στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης υπήρξε η διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης το 2004. Οι γλώσσες των νέων κρατών-μελών είχαν αρχίσει να αποκαθιστούν τις επαφές τους με τις γλώσσες των δυτικοευρωπαϊκών κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης μόλις την δεκαετία του '90, οπότε δεν ήταν τόσο «αυτόματη» η μέθοδος εναρμόνισης της ορολογίας τους στον εν λόγω τομέα με την αντίστοιχη των «παλαιών» κρατών-μελών. Δύο ενδιαφέρουσες περιπτώσεις για όσους μελετούν την ελληνική ορολογία είναι εκείνες της Λιθουανικής και την Λεττονικής. Και αυτό κυρίως διότι αυτές οι γλώσσες, πέραν της συγγενείας τους με την Ελληνική εντός της ινδοευρωπαϊκής οικογένειας, διατήρησαν ή ανέπτυξαν γνωρίσματα κοινά με της Ελληνικής, ώστε να αντιμετωπίζουν κοινά ζητήματα και διλήμματα όσον αφορά την ορολογία. Στο άρθρο επιχειρείται η παρουσίαση στρατηγικών αντιμετώπισης της ανάγκης νέων όρων στον τομέα του Δικαίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην Ελληνική, την Λιθουανική και την Λεττονική, υπό το φως της αντιπαραβολικής γλωσσολογίας και του «αναλογικού κανόνα» της ονοματοδοσίας (ΕΛΟΤ/ΤΕ48/ΟΕ1) που μπορεί να εφαρμοστεί και στη νομική ορολογία. Κατόπιν επιχειρείται η επισήμανση των όποιων θετικών ή αρνητικών αποτελεσμάτων των τρεχουσών στρατηγικών στη μεταφραστική διαδικασία σε γλωσσικά ζεύγη με γλώσσα στόχου κάποια από τις προαναφερθείσες γλώσσες. Τέλος, προτείνεται η εισαγωγή της έννοιας της «ορολογικής ισοδυναμίας» ως ειδικής κατηγορίας μεταφραστικής ισοδυναμίας, καθώς και προτάσεις αντιμετώπισης ζητημάτων που ανακύπτουν από το ισχύον γλωσσικό καθεστώς.

Legal Terminology of European Union Law in Greek, Lithuanian and Latvian: The Analogue Rule, Terminological Equivalence and the Related Translation Issues

Panagiotis G. Krimpas

Abstract

The objective of European integration calls for coining new legal terms and/or expanding the semantic field of existing ones to cover conceptual gaps arising from the emergence and use of new legal concepts in European Union Law. Following the Maastricht Convention of February 7, 1992 such need became even more prominent because of new terms and new usage of existing ones. However, the European Enlargement of 2004 in the context of the European Union may be seen as a real terminological outbreak in legal language. The languages of new member-states began to re-establish contacts with the languages of Western member-states of the European Union as late as the 1990s; hence the method of harmonization of their terminology in the field with the respective terminology of the 'old' member-states was not so 'automatic'. Two interesting instances for Greek terminology scholars are Lithuanian and Latvian, mainly because such languages, apart from their relationship with Greek within the Indo-European linguistic family, have retained or developed some features also shared by Greek, which implies that they have to cope with similar issues and dilemmas with respect to terminology. In this paper an attempt is made to present some strategies of coping with the need for new Greek, Lithuanian and Latvian European Union Law terminology in the light of contrastive linguistics and the 'analogue rule' of naming (ELOT/TE48/OE1) which could be applicable in legal terminology as well. There follows a brief evaluation of eventual positive or negative consequences of current translation practice involving language pairs including one of the abovementioned languages as target language. Finally, introduction of the notion of 'terminological equivalence' is suggested as a special category of translation equivalence, plus some suggestions about coping with issues arising from the current language status.

0. Εισαγωγή

0.1 Οι ζώσες βαλτικές γλώσσες, λιθουανική και λεττονική, αν και ελάχιστα μελετώμενες από ελληνόφωνους, θα παρουσίαζαν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τους τελευταίους, δεδομένου ότι, μαζί με την Ελληνική, είναι οι πλέον αρχαιοπρεπείς ζώσες γλώσσες της ινδοευρωπαϊκής οικογένειας [Zinkevičius 1993: 9]. Όσοι παρακολουθούσαν καλαθοσφαίριση, θα θυμούνται λιθουανικά ονόματα όπως *Σαμπόνις*, *Καρνισόβας*, *Μαρτσουλιόνις* κ.ά., των οποίων οι καταλήξεις, αναπόφευκτα, φέρνουν στο νου χαρακτηριστικά του ελληνικού κλιτικού συστήματος. Σχεδόν αυτόματα, τείνει κανείς να κλίνει τέτοια ονόματα κατά το ελληνικό παράδειγμα: *του Σαμπόν(η)*, *του Καρνισόβα*, *του Μαρτσουλιόν(η)* κ.λπ. Κάποιοι θα χαμογελούσαν ειρωνικά στο άκουσμα τέτοιων κλιτικών «σολοικισμών»: ωστόσο, όσοι διαπράττουν το εν λόγω «ολίσθημα», αισθάνονται πολύ ορθά ότι οι εν λόγω καταλήξεις είναι πράγματι ονομαστικές αρσενικού γένους ενικού αριθμού στη Λιθουανική και όχι τυχαίες ηχητικές ομοιότητες με την Ελληνική, όπως θα συνέβαινε π.χ. με αγγλικά ονόματα του τύπου *Morris* (ο *Μόρις* / του *Μόρις*), *Wallace* (ο *Ουάλας* / του *Ουάλας*) κ.ά. Έτσι, το γερμανικής προέλευσης όνομα *Landsberg* έγινε στα Λιθουανικά *Landsbergis* (όνομα επιφανούς λιθουανού πολιτικού), περίπου όπως το ιταλικής προέλευσης όνομα *Marchesini* έγινε στα Ελληνικά *Μαρκεζίνης*. Παρόμοιες καταλήξεις διαθέτει και η Λεττονική. Έτσι, για παράδειγμα, ο *Γιάννης* λέγεται και στα Λεττονικά *Jānis* και όχι λ.χ. **Jān* ή κάτι ανάλογο. Υπάρχει, μάλιστα, και μια παγανιστικής αρχής παραδοσιακή γιορτή των μέσων του θέρους, πολύ διαδεδομένη στη Λεττονία (κάποτε και στην Ελλάδα), κατά την διάρκεια της οποίας οι μετέχοντες ανάβουν φωτιές και πηδούν πάνω από αυτές: αυτή η γιορτή ονομάζεται στα Λεττονικά *Jāņi* (γεν. πληθ. *Jāņi*), όπως λέμε: *τ' Αη-Γιαννιού*. Στην Λιθουανική συναντάμε λέξεις όπως *sprauda* (πβ. *σπουδή*), *platus* (πβ. *πλατύς*), *giedras* (πβ. *φαιδρός*), *trys* (πβ. *τρεις*) κ.ά., στην δε Λεττονική λέξεις όπως *akmens* (πβ. *άκμων*), *melns* (πβ. *μέλας* / *-νος*), *riils* (πβ. *πόλις*) κ.ά. οι οποίες, αν και απαντώνται και σε άλλες ινδοευρωπαϊκές γλώσσες, φαίνεται να συνεχίζουν έναν αρχαιότερο φωνολογικό και κλιτικό κανόνα, όπως συμβαίνει και με τις αντίστοιχες ελληνικές.

0.2 Στην ουσία πρόκειται απλώς για την διατήρηση ή ανάπτυξη παρόμοιας δομής (φωνολογικής, μορφολογικής, συντακτικής κ.ά.) μεταξύ της Ελληνικής και των βαλτικών γλωσσών, χωρίς να λησμονούμε και την πιθανή πανάρχαια συγγένεια των βαλτικών γλωσσών με ινδοευρωπαϊκές γλώσσες που ομιλούνταν στον σημερινό ελληνόγλωσσο χώρο

[Duridanov 1969], καθώς και κάποιων κοινών ιστορικών συγκυριών που απέτρεψαν εκτεταμένες αποκλίσεις από τον αρχαίο κανόνα.

0.3 Στο παρόν άρθρο θα ασχοληθούμε με προβλήματα ονοματοδοσίας, άρα και μετάφρασης, όρων του Δικαίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην Ελληνική, την Λιθουανική και την Λεττονική από τις κύριες γλώσσες άφιξης, τ.έ. την Γαλλική και την Αγγλική, εστιάζοντας σε κοινά χαρακτηριστικά των εν λόγω γλωσσών.

2. Ο «αναλογικός κανόνας» και ο «κοινός πρακτικός οδηγός»

2.1 Σύμφωνα με τον «αναλογικό κανόνα» της ονοματοδοσίας, όπως διατυπώθηκε από τον Κ. Βαλεοντή [1997: 33-52]: *«Κατά το σχηματισμό ενός όρου σε μια γλώσσα (γλώσσα στόχου) για την ονοματοδότηση μιας νέας έννοιας που έχει ονοματοδοτηθεί πρωτογενώς σε μια άλλη γλώσσα (γλώσσα πηγής) ως πρώτη επιλογή του ονοματοθέτη πρέπει να είναι: η εφαρμογή μηχανισμού σχηματισμού ανάλογου προς το μηχανισμό σχηματισμού του όρου της γλώσσας πηγής».*

2.2 Επισημαίνουμε ότι ο αναλογικός κανόνας αφορά εν τέλει και την μετάφραση, αφού η ονοματοδότηση εννοιών που έχουν πρωτογενώς ονοματοδοτηθεί σε κάποια άλλη γλώσσα, λαμβανομένου υπόψη του αναλογικού κανόνα, παραπέμπει ευθέως στην κατηγορία του εκτύπου (μεταφραστικού δανείου).

2.3 Η ιδιαιτερότητα της νομικής ορολογίας σε σχέση με κάθε άλλη ορολογία [Vollmer 1998: 73] έγκειται στο ότι τα επιμέρους εσωτερικά συστήματα δικαίου διαφέρουν, πράγμα που ισχύει και μεταξύ των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, γι' αυτό και αναδύθηκε η έννοια της *νομικής ισοδυναμίας* [Herbots 1987: 813-844], στην οποία θα επανέλθουμε παρακάτω (βλ. πρкт. 4.1). Ενδιαφέρον φαίνεται το ότι, στον «Κοινό πρακτικό οδηγό του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, του Συμβουλίου και της Επιτροπής για τα πρόσωπα που συμβάλλουν στη σύνταξη των νομοθετικών κειμένων στο πλαίσιο των κοινοτικών οργάνων», κατευθυντήρια γραμμή 5, εδάφιο 3, διαβάζουμε: *«Αφετέρου, οι εκφράσεις που χρησιμοποιούνται —και ιδίως, αλλά όχι μόνο, οι νομικοί όροι— δεν πρέπει να συνδέονται πολύ στενά με τη γλώσσα ή το σύστημα δικαίου του συντάκτη· διαφορετικά δημιουργείται κίνδυνος για την ποιότητα της μετάφρασης».*¹ Αν αναλύσουμε προσεκτικά την διατύπωση του εν λόγω εδαφίου, θα διαπιστώσουμε ότι η νομοτεχνική πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης προτρέπει εμμέσως πλην σαφώς στην εξεύρεση αναλογιών μεταξύ των διαφόρων

¹ «Κοινός πρακτικός οδηγός του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, του Συμβουλίου και της Επιτροπής για τα πρόσωπα που συμβάλλουν στη σύνταξη των νομοθετικών κειμένων στο πλαίσιο των κοινοτικών οργάνων» (σ. 19). Η πλαγιογράφιση δική μας.

εθνικών συστημάτων δικαίου, ούτως ώστε οι χρησιμοποιούμενη ορολογία να είναι διαφανής για οποιονδήποτε λήπτη που προέρχεται από κράτος-μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ανεξάρτητα από τις όποιες ιδιαιτερότητες του οικείου συστήματος δικαίου, καθώς θα στηρίζεται σε έναν όρο της γλώσσας στόχου που θα καλύπτει την ίδια «υπεραφηρημένη» έννοια [Sacco 1994: 490]. Αυτό συνεπάγεται ότι ο αναλογικός κανόνας μπορεί να αποδειχθεί ιδιαίτερα χρήσιμος όσον αφορά τις εμπλεκόμενες γλώσσες, καθότι η εξεύρεση και αξιοποίηση των αναλογιών στο σχηματισμό όρων οι οποίες υφίστανται μεταξύ διαφόρων γλωσσών μπορεί να συμβάλει, μέσω λ.χ. διαδικασιών νεωνυμίας [Rondeau 1984: 129] και σημασιολογικής επέκτασης [Krimpas 2007: 60-66], στην αποφυγή δυσμετάφραστων και / ή αδιαφανών όρων.

2.4 Ωστόσο, στο εδάφιο 4 της κατευθυντήριας γραμμής 5 του προαναφερθέντος «Κοινού πρακτικού οδηγού», διαβάζουμε: *«Το αποτέλεσμα που πρέπει να επιτευχθεί είναι το ακόλουθο: στο μέτρο του δυνατού και λαμβανομένης υπόψη της ιδιαιτερότητας του κοινοτικού δικαίου και της ορολογίας του, η πράξη πρέπει να εκλαμβάνεται, από τα άτομα που είναι επιφορτισμένα με την εφαρμογή της ή την ερμηνεία της σε κάθε κράτος μέλος (δημόσιοι υπάλληλοι, δικαστές, δικηγόροι κ.λπ.), ως κείμενο που σέβεται ένα ορισμένο κανονιστικό τρόπο γραφής και όχι ως «μετάφραση» με την κακή έννοια του όρου. Πράγματι, τα κείμενα που βρίθουν δυσνόητων δανείων, αντιγραφών ή εξεζητημένων όρων, ευθύνονται κατά μεγάλο μέρος για την κριτική που ασκείται κατά της κοινοτικής νομοθεσίας, η οποία αντιμετωπίζεται, στις περιπτώσεις αυτές, ως ξένο σώμα».*² Αν αναλύσουμε αυτή την διατύπωση, συνάγουμε ότι αποσκοπεί στο να μετριάσει τα αποτελέσματα της πρακτικής στην οποία προτρέπει το προηγούμενο εδάφιο, πράγμα που συνεπάγεται, όσον αφορά τον αναλογικό κανόνα, ότι θα πρέπει κανείς να είναι ιδιαίτερα προσεκτικός κατά την εφαρμογή του, έτσι ώστε η ορολογία –και εν τέλει ολόκληρο το κείμενο– να μην ηχεί ως «μετάφραση».

3. Κοινά ορολογικά ζητήματα μεταξύ Ελληνικής και βαλτικών γλωσσών και οι πρακτικές μετάφρασης όρων

3.1 Ως κοινά μορφολογικά ζητήματα ορολογίας και μετάφρασης όρων τα οποία μοιράζεται η Ελληνική με τις βαλτικές γλώσσες θα μπορούσαν να αναφερθούν –ενδεικτικά– τα ακόλουθα: α) το ζήτημα της ονομαστικής ενικού και ιδίως όσον αφορά την ονομαστική ενικού αρσενικών ονοματικών τύπων, σε απλούς ή σύνθετους μονολεκτικούς όρους· β) το ζήτημα

² «Κοινός πρακτικός οδηγός του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, του Συμβουλίου και της Επιτροπής για τα πρόσωπα που συμβάλλουν στη σύνταξη των νομοθετικών κειμένων στο πλαίσιο των κοινοτικών οργάνων» (σσ. 19-20). Η πλαγιολογία δική μας.

του γραμματικού γένους³ γ) το ζήτημα της χρήσης κλιτών όρων που προέρχονται εμφανώς³ από άλλες γλώσσες δ) το ζήτημα της χρήσης άκλιτων όρων που προέρχονται από άλλες γλώσσες ε) το ζήτημα της χρήσης γενικής προσδιοριστικής σε σύμπλοκους πολυλεκτικούς όρους στ) το ζήτημα της σύνθεσης για την παραγωγή σύμπλοκων μονολεκτικών όρων.

3.2 Ως προς τα εν λόγω ζητήματα, θα εξετάσουμε την απόδοση δύο απλών μονολεκτικών όρων, ενός σύμπλοκου πολυλεκτικού όρου και ενός σύμπλοκου μονολεκτικού όρου. Οι έννοιες όλων των εν λόγω όρων είχαν ονοματοδοτηθεί πρωτογενώς σε άλλες ευρωπαϊκές γλώσσες που, όσον αφορά τους ονοματικούς τύπους, δεν διαθέτουν γραμματικό γένος και πτωτικές καταλήξεις ή διαθέτουν μεν γραμματικό γένος, όχι όμως και πτωτικές καταλήξεις, και ιδίως κατάληξη ονομαστικής ενικού και, συγκεκριμένα, στην Αγγλική, την Δανική και την Γαλλική. Πρόκειται για τους όρους *Euro* (αγγλ.) / *euro* (γαλλ.), *ombudsman* (δαν., αγγλ.) / *médiateur* (γαλλ.), *acquis communautaire* (αγγλ., γαλλ.) και *eurogroupe* (γαλλ.) / *Euro group* (αγγλ.). Συνεπώς, εδώ ομιλούμε για «δευτερογενή» ονοματοδοσία [Sager 1990: 80]. Ας περάσουμε, όμως, στην εξέταση των προαναφερθέντων όρων:

3.3 *Euro / euro* (θεματικό πεδίο στην βάση δεδομένων ΙΑΤΕ: Νομισματική σχέση): Στην μεν Αγγλική, η οποία δεν διαθέτει ούτε γραμματικό γένος (πέραν υπολειμματικών μορφών στις προσωπικές αντωνυμίες) ούτε πτωτικές καταλήξεις (πέραν του υπολειμματικού 's), ο όρος *Euro* (πληθ. *Euros*) εντάχθηκε αυτόματα στο μορφολογικό παράδειγμα ονοματικών τύπων όπως *tomato*, *potato*, *biro* κ.ά. Στην δε Γαλλική, η οποία διαθέτει γραμματικό γένος αλλά όχι πτωτικές καταλήξεις, ο όρος *euro* εντάχθηκε ευχερώς στο αρσενικό γένος, ακολουθώντας το παράδειγμα ονοματικών τύπων όπως *bureau*, *bibelot*, *réchaud* κ.ά., πέρα από ζητήματα ορθογραφίας. Ας αντιδιαστείλουμε, τώρα, την προαναφερθείσα κατάσταση προς την περίπτωση της Ελληνικής, της Λιθουανικής και της Λεττονικής, οι οποίες διαθέτουν τόσο γραμματικό γένος, όσο και πτωτικές καταλήξεις, και μάλιστα έχουν διατηρήσει την αρχαιότατη κατάληξη ονομαστικής ενικού στα ονόματα αρσενικού γένους (όμοια με το ελληνικό -ς).

3.3.1 Συγκεκριμένα, στην Ελληνική δημιουργήθηκε ο όρος *ευρώ*, ο οποίος, μολονότι ηχητικά φαινόταν ότι μπορεί να ενταχθεί στο παράδειγμα των ουδετέρων οξύτονων ονομάτων σε -ό (π.χ. *ποτό*, *λουτρό*, *καθιστικό* κ.ά.), τελικά επικράτησε ως άκλιτος, λόγω του ότι, ετυμολογικά, αποτελούσε σύντμηση του κύριου ονόματος *Ευρώπη*. Το τελικό -ώ ως κατάληξη ονομαστικής απαντά στην νέα Ελληνική μόνο σε ολιγάριθμα θηλυκά, είτε

³ Με το *εμφανώς* υπονοούμε ότι ως ξένους όρους θεωρούμε πρωτίστως όσους δάνειους όρους είναι άκλιτοι ενώ έχουν διεισδύσει σε κλιτές γλώσσες, καθώς και δάνειους όρους που δεν συμμορφώνονται στο φωνολογικό και / ή φωνοτακτικό σύστημα της εκάστοτε γλώσσας που τους υποδέχεται.

αρχαϊκόκλιτα προσηγορικά και κύρια (π.χ. *φειδώ, Κλειώ*), είτε σε νεότερα κύρια (π.χ. *Λενιώ, Μαριώ*), τα οποία δεν έχουν πληθυντικό. Συνεπώς, η μόνη δυνατή λύση προσαρμογής του εν λόγω όρου στο κλιτικό σύστημα της Ελληνικής θα ήταν η υπαγωγή του στα ουδέτερα που λήγουν σε -ό, οπότε θα λεγόταν το **ευρό* (εν.) / τα **ευρά* (πληθ.), τύπος που, ωστόσο, δεν υιοθετήθηκε. Προτάσεις προσαρμογής μέσω τύπων όπως το **ευρώ* (εν.) / τα **ευρώα* (πληθ.), κατά τα *μητρώο, υπερώο, πατρώο* κ.λπ., ηχούν μάλλον εξεζητημένες, αλλά και απομακρύνουν τον όρο από τον προβλεπόμενο τετραγράμματο τύπο (βλ. πρкт. 3.3.4).

3.3.2 Αναμένεται, αφενός, ότι η Λιθουανία θα αντικαταστήσει το εθνικό της νόμισμα με το ευρώ μέχρι το 2010 ή το 2013.⁴ Σήμερα, στην καθομιλούμενη Λιθουανική, η οποία διαθέτει μόνο αρσενικό και θηλυκό γένος (με υπολείμματα ουδέτερου στα επίθετα και κάποιες αντωνυμίες), ο όρος έχει υπαχθεί στο αρσενικό γένος, με ονομαστική ενικού *euras*, πληθ. *eurai* (σαν να λέγαμε στα Ελληνικά: ο **ευρός*, οι **ευροί*), όπου το -as αποτελείται από το θεματικό φωνήεν -a- (όμοιας προέλευσης με το αντίστοιχο ελληνικό θεματικό φωνήεν β' κλίσης -ο-) και την κατάληξη ονομαστικής αρσενικού ενικού αριθμού -s (όμοιας προέλευσης με την αντίστοιχη ελληνική κατάληξη -ς). Έτσι, η λιθουανική κατάληξη -as συμπίπτει ετυμολογικά με την ελληνική κατάληξη -ος.

3.3.3 Αναμένεται, αφετέρου, ότι η Λεττονία να αντικαταστήσει το εθνικό της νόμισμα με το ευρώ μέχρι το 2012⁵. Σήμερα, στην καθομιλούμενη Λεττονική, η οποία διαθέτει μόνο αρσενικό και θηλυκό γένος, ο όρος έχει υπαχθεί στο αρσενικό γένος, με ονομαστική ενικού *eiro* (άκλιτο) ή στο θηλυκό γένος, με ονομαστική ενικού *eira*, πληθ. *eiras* (σαν να λέγαμε στα Ελληνικά: η **ευρά*, οι **ευρές*), όπου το -a είναι ταυτόσημο με την κατάληξη ονομαστικής θηλυκού α' κλίσης ενικού αριθμού -α / -η. Ο εν λόγω τύπος αποτελεί, αναμενόμενα, σύντμηση του ονόματος της Ευρώπης, η οποία στα Λεττονικά ονομάζεται *Eiropa*. Αν είχε ακολουθηθεί διαδικασία ανάλογη με εκείνη της Λιθουανικής, θα προέκυπτε ο αρσενικός τύπος **eirs*, με την κατάληξη ονομαστικής αρσενικού ενικού αριθμού -s (όμοιας προέλευσης με την αντίστοιχη ελληνική κατάληξη -ς), αλλά χωρίς θεματικό φωνήεν. Αυτός ο τύπος απορρίφθηκε, προφανώς, διότι διέφερε αισθητά από την ονομασία του νομίσματος στις λοιπές γλώσσες της «ζώνης του ευρώ».

3.3.4 Εντούτοις, οι εν λόγω τύποι δεν υιοθετήθηκαν στα επίσημα λιθουανόγλωσσα και λεττονόγλωσσα κοινοτικά κείμενα, δεδομένων των όσων αποφασίστηκαν στη σύνοδο της Μαδρίτης της 15^{ης} και 16^{ης} Δεκεμβρίου 1995, καθώς και του Κανονισμού του Συμβουλίου

⁴ Βλ. <http://www.baltic-course.com/eng/analytics/?doc=7800> (επίσκεψη 12/07/2009).

⁵ Βλ. http://www.neurope.eu/view_news.php?id=76779 (επίσκεψη 12/07/2009).

(ΕΚ) 2169/2005 της 21^{ης} Δεκεμβρίου 2005 που τροποποιεί τον Κανονισμό (ΕΚ) Νο 974/98⁶, όπου προβλέπεται ότι ο όρος *Euro* θα γράφεται όμοια σε όλες τις γλώσσες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, λαμβανομένης υπόψη της χρήσης τυχόν διαφορετικού αλφαβήτου. Αυτό, από καθαρά ορολογική άποψη, έρχεται σε αντίθεση με τον αναλογικό κανόνα, αφού δεν λαμβάνει υπόψη του το κλιτικό και φωνολογικό σύστημα της γλώσσας κάθε κράτους-μέλους. Πάντως, οι επιλογές που πραγματοποιήθηκαν στα επίσημα λιθουανόγλωσσα και λεττονόγλωσσα κοινοτικά κείμενα στάθηκαν υποχρεωτικές δεδομένων των ανωτέρω νομοθετικών ρυθμίσεων, αφού στις εν λόγω γλώσσες απουσιάζει η κατάληξη ονομαστικής ενικού -ο. Αντίθετα, στην περίπτωση της Ελληνικής, η προτίμηση του τύπου *το ευρώ / τα *ευρά* δεν θα αντέβαινε στις εν λόγω νομοθετικές ρυθμίσεις, θα ενίσχυε δε το αίσθημα οικειότητας των ελληνοφώνων με την ονομασία του σημερινού νομίσματος της Ελληνικής Δημοκρατίας.

3.4 *Ombudsman / médiateur* (θεματικό πεδίο στην βάση δεδομένων ΙΑΤΕ: Δίκαιο): Ο δανικός όρος *ombudsmand* (< *om* = γύρω, περί + *bud* = πρέσβυς, απεσταλμένος + *mand* = άνθρωπος) μεταφέρθηκε αυτούσιος στην Αγγλική με απλή αποβολή του –ούτως ή άλλως άφωνου στην Δανική– τελικού -*d*, καθότι το γ' συνθετικό του όρου καθιστούσε την χρήση του ευχερή στην Αγγλική και υποβοήθησε την εκεί διάδοσή της. Αντίθετα, η Γαλλική, καθώς τείνει προς την «καθαρολογία», ακολούθησε την στρατηγική της σημασιολογικής επέκτασης ενός ήδη υπάρχοντος όρου (*médiateur*). Η Ελληνική ακολούθησε το γαλλικό παράδειγμα δεδομένης της όμοιας τάσης της, τουλάχιστον στο επίσημο ύφος, και επεξέτεινε σημασιολογικά τον ήδη υπάρχοντα όρο *διαμεσολαβητής*. Αντίθετα, οι βαλτικές γλώσσες, αν και διαπνέονται από ανάλογη αρχαιοπρέπεια και διάθεση «καθαρολογίας», ακολούθησαν το παράδειγμα της Αγγλικής. Η πρώτη προσέθεσε την συνήθη κατάληξη ονομαστικής ενικού αρσενικού γένους (*ombudsmenas*), ενώ η δεύτερη υιοθέτησε μια σύντμηση του δανικού (και αγγλικού) όρου, καθώς το δανικό συνθετικό -*s*- μπορούσε να αξιοποιηθεί κάλλιστα ως ονομαστική ενικού αρσενικού γένους χωρίς άλλη προσθήκη. Έτσι, στα Λεττονικά ο όρος αποδίδεται ως *ombuds* (και κλίνεται ανάλογα: γεν. *ombuda*, δοτ. *ombudam* κ.ο.κ.). Ασφαλώς, τίποτα δεν απέκλειε την σημασιολογική επέκταση των όρων *tarpininkas* (λιθ.) και *starpnieks / mediators* (λετ.) κατά το παράδειγμα της Γαλλικής και / ή της Ελληνικής.

3.5 *Acquis communautaire / acquis communautaire* ή *Community acquis* (θεματικό πεδίο στην βάση δεδομένων ΙΑΤΕ: Κοινοτικό δίκαιο): Ο εν λόγω γαλλικός όρος διατηρήθηκε αυτούσιος και στην αγγλική κοινοτική ορολογία, προφανώς λόγω του δυσμετάφραστου

⁶ Βλ. και Convergence Report May 2005, European Central Bank, εδάφιο 2.2.5 (Single Spelling of the Euro) (σσ. 23-24).

χαρακτήρα του στην Αγγλική, ενώ χρησιμοποιείται παράλληλα και ο όρος *Community acquis*. Οι τρεις γλώσσες για τις οποίες συζητούμε εδώ ακολούθησαν διάφορες πρακτικές συγκεκριμένα, τόσο η Ελληνική όσο και η Λιθουανική επέλεξαν την μετάφραση του όρου, η πρώτη δημιουργώντας πλήρως ισοδύναμο μεταφραστικό έκτυπο και τηρώντας, ως προς το σημασιολογικό και το μορφοσυντακτικό μέρος, τον αναλογικό κανόνα (*κοινοτικό κεκτημένο*), και η δεύτερη δημιουργώντας εν μέρει ισοδύναμο μεταφραστικό έκτυπο και τηρώντας τον αναλογικό κανόνα μόνο ως προς την σημασία του πρώτου λεξήματος του σχετικού σύμπλοκου πολυλεκτικού όρου και του αριθμού των λεξημάτων που συναποτελούν τον εν λόγω σύμπλοκο πολυλεκτικό όρο (*Bendrijos teisybas*)⁷. Σε ελληνική σημασιολογική απόδοση, ο εν λόγω λιθουανικός όρος θα μεταφραζόταν ως *κώδικας της Κοινότητας* (και, λέξη προς λέξη: **Κοινότητας κώδικας*). Στα Λεττονικά χρησιμοποιούνται προς το παρόν δύο όροι και, συγκεκριμένα, ο «μικτός» ως προς την προέλευσή του όρος *korienas acquis*⁸ και ο «καθαρά» λεττονικός όρος *korienas tiesību korums*⁹, οι οποίοι, στα Ελληνικά, θα αποδίδονταν σε περίπτωση όμοιας στρατηγικής ως **acquis / ακί της Κοινότητας* και *σώμα / κώδικας νόμων της Κοινότητας*. Ως προς τον πρώτο όρο, η Λεττονική συμφωνεί με τον αναλογικό κανόνα μόνο ως προς την σημασία του πρώτου λεξήματος του σχετικού σύμπλοκου πολυλεκτικού όρου και του αριθμού των λεξημάτων που συναποτελούν τον εν λόγω σύμπλοκο πολυλεκτικό όρο, ενώ στον δεύτερο όρο συμφωνεί τον αναλογικό κανόνα μόνο ως προς την σημασία του πρώτου λεξήματος του σχετικού σύμπλοκου πολυλεκτικού όρου, ενώ αποδίδει με σύμπλοκο πολυλεκτικό όρο τον απλό όρο *acquis* (ως μέρος του σύμπλοκου πολυλεκτικού όρου *acquis communautaire*).

3.6 *Euro group* (αγγλ.) / *eurogroupe* (γαλλ.) (θεματικό πεδίο στην βάση δεδομένων IATE: Ευρωπαϊκή Ένωση, Νομισματική σχέση): Στην Ελληνική, αν και αρχικά ήταν σε χρήση ο όρος *ομάδα του ευρώ*, από το 2005 θεωρείται προτιμότερος ο όρος *ευρωομάδα*, ο οποίος είναι πλέον νομικά παγιωμένος. Ο εν λόγω επίσημος όρος αποτελεί έκτυπο του γαλλικού όρου, ο δε αναλογικός κανόνας τηρείται, καθώς και η Ελληνική χρησιμοποιεί, κατά το

⁷ Για τον όρο βλ. 52005IP0056/LT P6_TA(2005)0056 Sveikata ir sauga darbo vietoje/Europos Parlamento teisėkūros rezoliucija dėl sveikatos ir saugos skatinimo darbo vietoje (2004/2205(INI)). Η (Ευρωπαϊκή) Κοινότητα στα Λιθουανικά αποκαλείται *Bendrija* (γεν. *Bendrijos*), το οποίο σημαίνει *κοινότητα, κοινωνία, εταιρεία* κ.τ.ό. Το *teisybas* σημαίνει *κώδικας*.

⁸ Για τον όρο βλ. Eiropas Parlamenta un Padomes 2005. gada 11. maija Direktīva 2005/29/EK, kas attiecas uz uzņēmēju negodīgu komercpraksi iekšējā tirgū attiecībā pret patērētājiem un ar ko groza Padomes Direktīvu 84/450/EEK un Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvas 97/7/EK, 98/27/EK un 2002/65/EK un Eiropas Parlamenta un Padomes Regulu (EK) Nr. 2006/2004 ("Negodīgas komercprakses direktīva"); 32005L0029/LV.

⁹ Για τον όρο βλ. Eiropas Parlamenta un Padomes 2002. gada 15. jūlija Regula (EK) Nr. 1592/2002 par korģiem noteikumiem civilās aviācijas jomā un par Eiropas Aviācijas drošības aģentūras izveidi; 32002R1592/LV.

παράδειγμα της Γαλλικής, σύμπλοκο μονολεκτικό όρο. Η Λιθουανική προτίμησε την συνήθη γενική προσδιοριστική + προσδιοριζόμενο, δημιουργώντας έναν σύμπλοκο πολυλεκτικό όρο, ο οποίος δεν υπακούει στον αναλογικό κανόνα ως προς την μορφολογική του δομή (*euro grupė*), ενώ η Λεττονική προτίμησε έναν σύμπλοκο μονολεκτικό όρο (*eurogrupa*), παρόμοιο με τον όρο της Ελληνικής που προαναφέραμε (*ευρωομάδα*). Το πλεονέκτημα του λιθουανικού όρου είναι ότι ο άκλιτος τύπος *euro* γίνεται εδώ εύκολα αισθητός ως γενική ενικού αρσενικού γένους, αφού και ο ανεπίσημος τύπος της καθομιλουμένης *euras* (βλ. πρπν. 3.3.2) έχει στην γενική τον τύπο *euro* (= του **ευρού*). Δεδομένης δε της προτίμησης της Λιθουανικής για γενική προσδιοριστική (που προηγείται του προσδιοριζομένου) αντί για επίθετο, ο όρος *euro grupė* προσαρμόζεται απόλυτα στο όλο ύφος της Λιθουανικής. Αντίθετα, στην Λεττονική, αν είχε υιοθετηθεί όμοια στρατηγική, ο άκλιτος χαρακτήρας του όρου *euro* (που από μόνος του είναι ο επίσημος, όπως προαναφέραμε, βλ. πρπν. 3.3.3, 3.3.4) θα έκανε ιδιαίτερα αισθητό τον ξενικό χαρακτήρα του, αν και αυτή η λογική δεν επικράτησε π.χ. στην περίπτωση του όρου *euro zona* (λετ., λιθ.) < *zone euro* (γαλλ.).

4. Η «ορολογική ισοδυναμία» και η «νομική ισοδυναμία»

4.1 Αν υποθέσουμε ότι η μόνη περίπτωση «στατικής» [Grammenidis 2006: 333-344] μεταφραστικής ισοδυναμίας (πρέπει να) είναι η ισοδυναμία μεταξύ ενός όρου της γλώσσας πηγής και ενός όρου της γλώσσας στόχου, τότε μπορούμε να θέσουμε δύο ερωτήματα: α) για την επίτευξη «πλήρους» ορολογικής ισοδυναμίας μεταξύ ενός όρου της γλώσσας πηγής και ενός όρου της γλώσσας στόχου και λαμβανομένου υπόψη του αναλογικού κανόνα, αλλά και των κατευθυντήριων γραμμών του προαναφερθέντος «Κοινού πρακτικού οδηγού», απαιτείται ο όρος να είναι μεταφραστικά ισοδύναμος ως προς όσο το δυνατόν περισσότερα συστατικά του; β) η καθαρά «στατική» ορολογική ισοδυναμία αντιβαίνει στην μάλλον «δυναμική» νομική ισοδυναμία; Αν η απάντηση στο πρώτο ερώτημα είναι θετική, όπως πιστεύουμε, τότε ο αναλογικός κανόνας, στην περίπτωση γλωσσών με εμφανή μορφολογική, λεξιλογική κ.ά. συγγένεια, θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη μέχρι και την ελάχιστη δυνατή μονάδα του εκάστοτε προς απόδοση / μετάφραση όρου. Πέραν τούτου, όταν αυτό δεν είναι δυνατό ή είναι μόνο σε περιορισμένο βαθμό, ο αναλογικός κανόνας θα πρέπει να τηρείται τουλάχιστον σε σημασιολογικό επίπεδο. Το διαφορετικό, ωστόσο, που προτείνουμε εδώ είναι να λαμβάνεται πρώτα υπόψη η δυνατότητα «επικοινωνίας» μεταξύ γλωσσών που εμφανίζουν συνάφεια στο μορφολογικό, το λεξιλογικό κ.λπ. επίπεδα και μόνο αν κάτι τέτοιο είναι ανέφικτο να λαμβάνεται υπόψη η γλώσσα πηγής στην οποία ονοματοδοτήθηκε αρχικά ο όρος. Όσον αφορά το δεύτερο ερώτημα, η απάντηση μοιάζει να είναι παρομοίως θετική, καθώς και μόνος ο στόχος της οικοδόμησης ενός ενιαίου

συστήματος δικαίου στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης απαιτεί τον παραμερισμό της νομικής ισοδυναμίας και την καθιέρωση της ορολογικής ισοδυναμίας, όπως αυτή ισχύει σε κάθε γλώσσα για ειδικούς σκοπούς (LSP).

5. Συμπεράσματα

5.1 Από την πολύ συνοπτική συζήτηση που προηγήθηκε, θα μπορούσαν να εξαχθούν τα εξής συμπεράσματα: α) η Ελληνική προτιμά είτε τα έκτυπα, είτε την σημασιολογική επέκταση υπαρχόντων όρων, με συνήθη αφετηρία την Γαλλική και όχι την Αγγλική, πράγμα που εν μέρει οφείλεται στην μεγαλύτερη ομοιότητα του ελληνικού δικαίου με το γαλλικό δίκαιο («ηπειρωτικά δίκαια»), αλλά και στην εξοικείωση των ελληνόφωνων νομικών με την γαλλική ορολογία. Ως προς τους σύμπλοκους μονολεκτικούς όρους, η Ελληνική είναι μάλλον συγκρατημένη, χωρίς να τους αποκλείει, ενώ και ο αναλογικός κανόνας φαίνεται γενικά να τηρείται μεταξύ Γαλλικής και Ελληνικής. Το θετικό είναι ότι έτσι υπηρετείται η ενδογλωσσική ομοιομορφία, αλλά δημιουργείται ένα «κλειστό» σύστημα όρων που δεν «επικοινωνεί» εύκολα με τους ισοδύναμους άλλων γλωσσών της Ευρωπαϊκής Ένωσης□ β) η Λιθουανική δείχνει να «φοβάται» λιγότερο τον δανεισμό ξένων όρων, και αυτή όμως είναι μια ιδιαίτερα συντηρητική γλώσσα που και μπορεί και προτιμά να εκφράζεται με τον δικό της χαρακτηριστικό τρόπο. Ο αναλογικός κανόνας δείχνει να την ενδιαφέρει κυρίως σε σημασιολογικό επίπεδο και λιγότερο σε μορφολογικό, ενώ εμφανίζεται σταθερή όσον αφορά την προσαρμογή των δάνειων όρων στο κλιτικό και φωνολογικό της σύστημα. Το θετικό εδώ είναι ότι εμφανίζεται κάπως πιο «ανοικτή» προς τις άλλες γλώσσες, ενώ το αρνητικό ότι δεν αξιοποιεί και τόσο τις συνθετικές της ικανότητες, καθώς προτιμά την γενική προσδιοριστική□ γ) η Λεττονική εμφανίζεται λιγότερο συντηρητική από τις τρεις, ιδίως όσον αφορά την δημιουργία σύμπλοκων μονολεκτικών όρων και γενικά την νεωνυμία που ενίοτε επιτυγχάνεται μέσα από ευφείς και πρωτότυπους τρόπους (π.χ. σύντμηση). Και η Λεττονική, πάντως, προσπαθεί να προσαρμόζει τους δάνειους όρους στο κλιτικό και φωνολογικό της σύστημα. Το θετικό εδώ είναι ότι η Λεττονική εμφανίζεται ως μια πιο πλαστική και νεωτεριστική γλώσσα□ δ) οι βαλτικές γλώσσες φαίνεται να επηρεάζονται περισσότερο από την Αγγλική (ίσως και λόγω των γεωπολιτισμικών τους σχέσεων με τις σκανδιναυικές γλώσσες που συγγενεύουν με την Αγγλική) παρά από την Γαλλική, στο πλαίσιο μιας γενικότερης τάσης των πρώην ανατολικών χωρών να προσεγγίσουν τον αγγλοσαξονικό κόσμο ως σύμβολο του εκσυγχρονισμού και της ανανέωσης. Δύο απλοϊκά παραδείγματα των όσων προτείνουμε είναι λ.χ. η απόδοση του *ombudsman* με γηγενείς όρους στις βαλτικές γλώσσες κατά το παράδειγμα της Ελληνικής, καθώς και η απόδοση του

γαλλικού όρου *acquis* με τον όρο *κώδικας* (αντί *κεκτημένο*) στα Ελληνικά κατά το παράδειγμα των βαλτικών γλωσσών (βλ. πρπν. 2.4).

5.2 Η Ελλάδα έχει συνάψει με τις βαλτικές χώρες σημαντικές διμερείς συμφωνίες¹⁰. Θα μπορούσε έτσι να προταθεί και η σύναψη ειδικότερης συμφωνίας περί εναρμόνισης της ορολογίας μεταξύ Ελληνικής, Λιθουανικής και Λεττονικής, με στόχο την ευχερέστερη επικοινωνία (μετάφραση, διερμηνεία, αναζήτηση όρων κ.ά.) των τριών εν λόγω γλωσσών μεταξύ τους, δεδομένου ότι αποτελούν ίσως τις σημαντικότερες μαρτυρίες ενός ευρωπαϊκού παρελθόντος που μπορεί κάλλιστα να αξιοποιηθεί για την σύσφιξη των δεσμών μεταξύ Ελλάδας, Λιθουανίας και Λεττονίας, αφού τέτοιοι δεσμοί μπορούν να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο στην οριστική οικοδόμηση μιας ενιαίας ευρωπαϊκής ταυτότητας που θα υποστηρίζεται κυρίως από πολιτισμικές επιλογές, όπως αυτές εκφράζονται (και) μέσα από την γλώσσα και την ορολογία.

6. Βιβλιογραφία

[1] Βαλεοντής, Κ. «Ο Αναλογικός Κανόνας στην υπηρεσία της σύγχρονης Ελληνικής Ορολογίας», *Πρακτικά του 1ου Συνεδρίου «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία»*. Αθήνα, 30 Οκτωβρίου-1 Νοεμβρίου 1997 (σσ. 33-52)

[2] Duridanov, I. "Thrakisch-dakische Studien, I. Teil: Die thrakisch und dakisch-baltischen Sprachbeziehungen", *Балканско езиковзнание* (τ. XIII/2)

[3] Grammenidis, S. « L'équivalence en traduction: de la pratique traduisante à la définition d'un concept » στο Öztürk Kasar, S. (επιμέλεια) *Interdisciplinarité en traduction / Interdisciplinarity on Translation*, τ. 1 (Isis: Istanbul 2006, σσ. 333-344)

[4] Herbots, J.H. « La traduction juridique. Un point de vue belge », *Le Cahiers de Droit* (τ. 28, σσ. 813-844)

[5] Krimpas, P. G. "European Law and the New Legal Terminology in Bulgarian", Πρακτικά επετειακού συνεδρίου με τίτλο "*Science, Education and Time as our Concern*". Πανεπιστήμιο Paisii Hilendarski Φιλιππουπόλεως, Σμόλιαν, 30 Νοεμβρίου-1 Δεκεμβρίου 2007, τ. 1 "Language, Literature, Methods of Language and Literature Teaching" (σσ. 60-66)

[6] Rondeau, G. *Introduction à la terminologie* (Deuxième édition) (Morin: Chicoutimi, Québec 1984, σ. 129)

[7] Sacco, R. "La traduzione giuridica", στο Scarpelli, U. / P. di Lucia (επιμέλεια) *Il linguaggio del diritto* (LED: Milano 1994, σ. 490)

¹⁰ Π.χ. με την Λιθουανία την Συμφωνία Συνεργασίας στον Τουριστικό τομέα στις 20/2/1997, την Συμφωνία Συνεργασίας στον αμυντικό τομέα στις 23/9/2003 κ.ά., με την δε Λεττονία την Συμφωνία Διεθνών Οδικών Μεταφορών επιβατών και Αγαθών του 1998 με τον Ν. 2591/18-3-98, την Συμφωνία Ναυτιλιακής Συνεργασίας στις 27-29/3/2002 κ.ά.

[8] Sager, J. C. *A practical course in terminology processing* (John Benjamins: Amsterdam 1990, σ. 80)

[9] Voltmer, L. “Experiences in Harmonising” στο Chiocchetti, E. / L. Voltmer (επιμέλεια) *Harmonizing Legal Terminology* (Eurac research: Bolzano 2008, σ. 73)

[10] Zinkevičius, Z. *Rytų Lietuva praeityje ir dabar* (Mokslo ir enciklopedijų leidykla, Vilnius 1993, σ. 9)

Δρ Παναγιώτης Γ. Κριμπάς

Δικηγόρος

Λέκτορας Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης

Τμήμα Γλώσσας, Φιλολογίας & Πολιτισμού Παρευξινίων Χωρών

Ράμφου 1

11145 ΑΘΗΝΑ

Τηλ.: 210 2020623

Ηλ-ταχ.: kribas.p@dsa.gr